

Stavangeren

Medlemsblad for Byhistorisk Forening Stavanger

Nr. 1. mars - april 2002. ISSN 0806 - 184 X

Redaksjon: Bjørn K. Aarre, Randi Folkestad,
Reidar Frafjord og Trond Nyman Aarre.

Ansvarlig redaktør: Berit M. Grande

:: Innhold ::

Lederens spalte. Side 3

Om begrepet "Siddis". Side 5

av Reidar Frafjord.

**Byens første kvinnelige artianere,
Eckhoff, Holst og Lange. Side 9**

av Reidar Frafjord.

**"Madame Nielsen", om sjømanns-
familien Nielsen på "Malde". Side 14**

av Gunnar A. Skadberg

**Da Ole Bull var nære på å få pryl i
Hinnakroken. Side 25.**

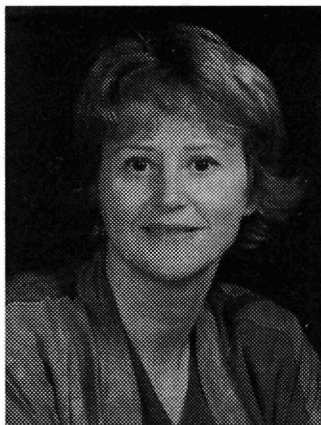
v. Anders Haver.

**MEDLEMSKAP TEGNES VED INNBETALING AV KR.
200,- FOR ENKELTMEDLEMMER OG KR. 350,- FOR
FAMILIEMEDLEMMER. BELØPET INNBETALES TIL
KONTO 3201 25 37300,**

www.byhistoriskforening.org

Lederens spalte:

FLERBINDS BOKVERK OM STAVANGER BYS HISTORIE.

Berit M. Grande

Det hele begynte høsten 1995. Etter innstilling fra KIK (kommunalstyret for kultur, idrett og kirke), vedtok formannskapet i Stavanger å utarbeide et forprosjekt for å igangsette utgivelse av et flerbinds bokverk om Stavanger bys historie".

Kommunaldirektøren skrev følgende i saksfremstillingen:

"Stavanger er en av de byene i Norge som ikke har en samlet byhistorie i flere bind. Byen mangler et historieverk i ens form som gir en fyldig fremstilling av byens historie fra de eldste tider og frem til i dag, og som ser sammenhengen mellom de ulike fasene. Fremfor alt savner byen en samlet fremstilling av perioden 1945

og frem til i dag, en periode med til dels dramatiske omstillinger."

Et faglig prosjektutvalg ble umiddelbart nedsatt. Deres arbeid skulle avsluttes innen utgangen av mars 1997.

Planen var et første bokverk klar til markeringen av årtusenskiftet, men slik skulle det ikke gå. Etter kort tid ble hele prosjektet lagt på is med henvisning til dårlige økonomiske tider i kommunen. Formannskapet ba imidlertid om at prosjektet ble vurdert på ny innen utgangen av 1998. De fikk saken til ny behandling: En faglig sammensatt prosjektgruppe innstiller på utarbeidelse av et fire bindes bokverk om byens historie gjennom 1000 år. Følgende arbeidstitler lanseres:

1. En liten by i kamp (ca. 1000 - 1815)
2. Fra småby til storby (ca 1815 - 1890)
3. Industribyen (ca 1890 - 1965)
4. Det moderne Stavanger (ca. 1965 - 2000)

Kommuneøkonomien hadde snudd, prosjektskissen var klar. Da kunne vel arbeidet begynne?

Joda, historieverket havnet etter hvert inn i kommunenes budsjetter: kroner 2.250 000 ble avsatt i år 2000

og i langtidsbudsjettet de kommende tre år, tilsammen kroner 5.450 000. Men budsjettavsetninger er ikke nok, for hvor skal politikerne finne penger til tiltak som koster *mer* enn sine tildelte rammer?

I ikke-påbegynte prosjekter!!!

Avsetningen for 2000 forsvant i å dekke Stavanger 2000, byens tuse-nårsmarkering som ikke hadde fått inn penger fra næringslivet i den størrelsesorden de hadde planlagt.

Bokverk om Stavanger bys historie kom på ny til behandling i kommunale organer i år 2001.

Det ble sitert fra kommunaldirektørens begrunnelse ved første gangs fremleggelse av saken:

"Flere av de tidligere utgitte enkeltpublikasjonene er utsolgt fra forlagene, og det er vanskelig å skaffe seg en tilnærmet oversikt over byens historie. Behovet for viten om vår historie, ikke minst den som gjelder vårt eget århundre, er påtrengende. Historieverket vil være av stor betydning for identitet og stedsforankring. I undervisningssammenheng er slike verk av uvurderlig verdi."

Rådmannen innstilte denne gang på å stille saken i bero. Nok en gang var kommuneøkonomien det avgjørende argument. Han mente videre at en *eventuell* realisering måtte være gjenstand for grundig økonomisk gjennomgang, ikke minst på inntektsiden. Han betvilte at kostnadene kunne la seg dekke inn ved fremtidig salg og anslo en subsidiering i størrel-

sesorden 25 - 50%.

Formannskapet vedtok imidlertid, etter forslag fra Helge Ole Bergesen at "Av hensyn til Stavanger kommunes økonomiske situasjon, stilles arbeidet med bokverk om Stavanger bys historie foreløpig i bero.

Saken vurderes på ny i forbindelse med forberedelsene av budsjett for 2003.

Før saken gjenopptas foretas en ny grundigere vurdering av kostnader og inntekter som kan bidra til at bokverket kan realiseres innenfor forsvarlige økonomiske rammer."

Heldigvis forsvant spørsmålet om eventuell realisering!!!

Vi skriver mars 2002. Budsjettarbeidet for 2003 er i gang. Estimerte kostnader til bokverket er doblet fra første formannskapsbehandling (1995) til siste (2001). Ventetid er dyrt!

Men behovet øker! Ikke bare i byens befolkning, men for Byen Stavanger! En by med kulturbyambisjoner og middelalderreferanser kan ikke være bekjent av å mangle et samlet verk om byens historie! Nå må derfor byens politikere samles i refrenget "me komme seint, men me komme godt ! Me komme tregt, men me komme brått! Så når me komme då e det feiande, fygande flott!"

I byhistorisk forening ser vi frem til budsjettbehandlingen!

Berit M. Grande

OM BEGREPET "SIDDIS"

av Reidar Frafjord

I slutten av oktober i fjor fikk jeg en kveld oppringing fra Spania. En nevø som for tiden sliter reservebenken i en fotballklubb i Sevilla, var i ferd med å produsere en forhåndsbetragtning til en Oslo-avis i anledning av cupfinalen mellom våre to Rogalands-lag, og han

ønsket i den forbindelsen en kort utredning om det lokale ordet *siddis*.

Samtalen gav meg tilskyndelse til å forsøke å trenge dypere inn i dette spørsmålet; hva som eventuelt etymologisk/fonetisk danner grunnlaget for ordet, eller om det rett og slett er en konstruksjon. Videre: Hva innbefatter egentlig siddisbegrepet: Hvem er siddis ?

Jeg forsøkte meg innledningsvis med en tidsavgrønsing: Når var det ordet først kom i bruk i byen vår? Det overrasket meg at folk som vokste opp i 1930 årene, ikke kunne huske at betegnelsen ble benyttet på den tiden. En opppegående mannsperson som nå er noen og sytti år, kunne opplyse at første gangen han hørte begrepet, var da han i begynnelsen av 1950 årene var på repetisjonsøvelse i militæret. Da hadde troppssersjanten tittalt dem fra Stavanger som *siddiser*. Tidligere hadde jeg registrert vage antydninger om at det var byens sjøfolk som på slutten av 1800- tallet hadde "innført" ordet til fødebyen, men nå var det lite som tydet på at en slik forklaring var korrekt.

Hva kunne så skriftlige kilder avsløre? Det var naturlig først å konsultere rektor Mandius Berntsens standardverk fra 1925, "Stavanger Bymål". Her skulle "alt" finnes, men han nevner ikke ordet *siddis* i det hele tatt ! To år senere, den 11. januar 1927, hadde Leiv Isaksens frodige "Stavanger - løier", "Maktå på Straen", urpremiere på Stavanger Teater. Lektor Torleiv Kvalvik hadde vært med som "klåar" i denne oppsettingen. Da stykket ble oppført på Rogaland Teater i 1977, bidro han med en minnerik introduksjon i programmet og skrev bl.a.: "Det var overfylt i teateret. Der var Leiv Isaksens mange venner og beun-

drere. Der var skuespilleles familier og skolekamerater og ellers "kjommiar" i alle aldre." Og så nevner han videre i en parentes: "*Siddis* var et ukjent begrep i de dager. Det hette kjommiar".

Sistnevnte begrep kunne lokalhistorikeren Gunnar Skadberg huske at hans far, rektoren, forfatteren og lokalhistorikeren Karsten Skadberg av og til hadde brukt som tiltaleform overfor hans bror og han selv i oppveksten på begynnelsen av 1950 - tallet.

Laurits Torssens populære Stavanger - vise "Eg e fydde på Straen" ble første gang fremført under en vårrevy i Folkets Hus i 1933. Det er tydelig at Torssens opprinnelige tekst er blitt en del endret i årenes løp. Når man i dag synger avslutningsrefrenget, heter det: "Her ser du *Siddis* med strage kner". Går vi imidlertid til Laurits Torssens originalversjon, slik den fremkommer i "Sanger og viser fra Rogaland", utgitt i 1935, lyder teksten slik: "Her ser du *kompis* med strage kner."

Av lokalhistorikeren Egil Henriksen fikk jeg en viktig opplysning som bidro til å sirkle inn begrepet. I første utgaven av den meget omfattende "Norsk riksmål-sordbok" fra 1947, altså like etter frigjøringen, forekommer ikke dette ordet. Her nevnes i stedet "en morte-pumpe" som økenavn på personer fra Stavanger, med henvisning til bergenser H. Meltzers bok "Smaa billeder af folkelivet. Politi - notitser" fra 1874. Men endelig: I 1949 utkom Reidar Kvammens bok "50 ganger på Norges landslag", og er det altså en fotballspiller som først kommer med

ordet på trykk ?

Han skriver: "Som sagt så er jeg "ekta *siddisgytt*", hvilket utlagt vil si det samme som at jeg er født i nærheten av Breiavatnets idylliske bredder...." Deretter utdyper Kvammen den gjengse oppfatningen av etymologien; at *siddis* etter sigende skal være en avledning av det engelske ordet citizen, altså borger eller innbygger. Ovennevnte Karsten Skadberg antyder det samme i "Stavanger - vår egen by", utgitt av Stavanger Kommune i anledning byjubileet i 1975, og det gjør også "Norsk riksmål-sordbok" i tilleggsbindet fra 1995. Basert på en serie intervjuer sommeren 1977 utgav Rogalands Avis en bok med tittelen "Eg e *siddis*" Her nevnte skuespilleren Thor Inge Kristiansen at det på amerikabåten var vanlig at man ved passkontrollen bad dem som var amerikanske borgere, om å gå først i køen ved ankomsten til USA, og da sa de noe slik som "citizens first", og mange fra Stavanger hadde så sagt: "Skynd deg, de vil ha *siddisene* først her også !"

Tidligere kjøpmann Sigurd Leversen fastholdt at *siddis* var et navn som hadde sin opprinnelse i det engelske citizen. Etter det han hadde registrert, var ordet trolig brakt til byen gjennom sjømannsengelsken. Sjøfolkene hadde ikke tid eller anledning til å lære et språk korrekt, og derfor fant man i stavangersk en rekke dialektisk påvirkede europeiske ord, som for eksempel "mablis", klinkekule. "Mablis" kommer av det engelske "marble" som bl.a. betyr marmor og klinkekule.

Andreas Jacobsen, Ajax, var svært lite begeistret for begrepet *siddis*. Dersom det var utledet av *citizen*, var jo hele Norge *siddiser* av hver sin by, konstaterte han, og utdypet videre at dette begrepet aldri ble brukt i hans barndom i "Pedergadå" (han var født i 1909). Begrepet stod ham en smule i halsen, og han hadde heller aldri benyttet ordet i sine bøker. Det var et dårlig uttrykk etter hans mening, men han kunne jo forstå at det var et ord som selger, et slagord.

En annen kjent betegnelse i dagens Stavanger, er ordet "iddis" som nok kan føre sin historie lenger tilbake i tid enn *siddis*. Etymologien her er etikettene, de kunstferdige merkelappene som ble påført brislingeskene.

Gjennom den stavangerske dialekt og dens lydlover, endte man til sist opp med det førnevnte ordet.

Når det gjelder begrepet *siddis*, kan man også stille seg spørsmål om en kreativ hjemme med utgangspunkt i "iddis", har konstruert et nytt, genuint stavangersk ord ved kort og godt å sette en "s" som forbokstav, altså s + iddis = *siddis* ! ?

Vi har altså sett at opprinnelsen til ordet *siddis* er usikker, men at det trolig har fått feste i folks vokabular etter 2. verdenskrig. Nå kan det være betimelig å spørre: Hva/hvem er innbegrepet av dette ordet ?

Førnevnte Sigurd Leversen hadde her et svært eksklusivt utgangspunkt. (Hans slekt hadde bodd i Stavanger i over 200 år) Man måtte etter hans mening være tredje generasjon etter en innflytter for å kunne smykke seg

med betegnelsen *siddis*, dvs. først innflytterens sønnesønn kunne komme i betraktning. Personlig vil jeg til denne uttalelsen få bemerke at hvis dette skulle være et kriterium, ja, da er det jammen ikke mange av oss som er født noen få km. fra sentrum som kan kalle oss *siddiser* !

Vi gjør nok mer rett når vi lytter til en av de aller største bypatriotene, den avdøde bokhandleren i "Kleivå", Carl Bang. Da han i sin tid ble bedt om å summere opp det han mente var egenskapene til en *siddis*, kom han frem til følgende punkter:

- 1) En *siddis* er en som er født i Stavanger.
- 2) Han/hun skal ha oppholdt seg i byen mesteparten av sitt liv.
- 3) Han/hun finnes i alle samfunnslag.
- 4) Han/hun må kunne byens dialekt.
- 5) Han/hun må være usnobbet og liketil.
- 6) Han/hun må ha hjertelag.

Og, til tross for at førnevnte Ajax hadde lite til overs for selve ordet; engang lot han seg overtale til å karakterisere en slik person med følgende strofe:

"Ein ekta *siddis* e' den så e' med å tjene Stavanger i gavne. Hvis någon blir høge på perå av det, fortjene di ikkje navne."

Byens første kvinnelige artianere; Eckhoff, Holst og Lange.

av Reidar Frafjord

I 1882 fikk kvinner adgang til å avlegge examen artium, og dermed ble veien til Universitetet åpnet for dem også. Året etter, i 1883, fikk vi en ny lovbestemmelse som skulle få mye å si for gymnaset modernisering. Nå ble artium flyttet fra Universitetet, slik at eksamen kunne avholdes ute på skolene.

Det skulle imidlertid gå noen år før de første pikene tok artium her i Stavanger. Først i 1894 var det tre kvinner, elever på kaptein Storms skole, som avla examen artium på Kongsgård skole. De gikk opp som privatister på reallinjen, og eksamensprotokollen fra Storm skole viser at alle tre gjorde det meget bra (laud); ja, langt bedre enn fire menn fra samme skole som tok artium dette året. Disse tre som i skolesammenheng brøt en kvinnebarriere i vår by, var *Mathilde Abrahamine Eckhoff, Marie Fredrikke Holst og Ellen Lous Lange*. Ved hjelp av bl.a. biografiske opplysninger i "Studentene fra 1894" og noen nekrologer, vil jeg i det følgende nevne litt om familieforholdene deres, og om hvordan det gikk med disse damene senere i livet.

Mathilde Abrahamine Eckhoff ble født i Stavanger 13. november 1871. Hun var datter av overlærer ved Kongsgård skole, Wilhelm Andreas Eckhoff (1832 - 1912) og hustru Ingeborg Laura Sofie Breien (1832 - 1915). Mathilde var 7. barnet i en søskenflokk på 9, det var 6 piker og 3 gutter, og familien holdt til på Løkkeveien 54. (I Stavanger-boken "Bilder fra en svunnen tid", s. 22, kan interesserte lesere finne boligen i oppslaget om Indre Straen: Like over Bergene, til venstre for Omdahlstykket. Overlærer Eckhoff fikk huset bygget i begynnelsen av 1870 årene, omtrent da Mathilde ble født. Det eksisterer fremdeles, men er kjøpt opp av et eiendomsselskap og sterkt vanskjøttet. Kommunen arbeider med en reguleringsplan for dette området, og snart er nok det 130 år gamle husets historie en saga blott.)

Mathilde gikk først på frøken Rings pikeskole, men var altså elev ved Storm skole da hun tok artium på Kongsgård. Deretter underviste hun i noen år ved frøken Rings skole til hun ble ansatt ved Amalia Hanssens pikeskole i Bergen. Det var nå planen hennes å dra til Kristiania for videre studier, men det ble det ikke noe av etter at hun

i 1898 ble gift med premierløytnant, senere oberstløytnant, Martin Kindem fra Voss. I ekteskapet kom det 5 barn som alle ble født i Bergen. Hjørdis, den eldste, døde av difteri bare 7 år gammel i 1907. De tre guttene, Einar, Sverre og Olav var alle sivilingeniører fra Norges Tekniske Høyskole hvor Einar ble professor.

Yngstebarnet, Ingeborg, f. 1914, tok filologisk embetseksamen og har bl.a. forfattet "Den norske operas historie" (1942). Hun fikk St. Olav for sitt virke for å fremme musikkundervisningen i skolen. Den som levde lengst i barneflokket, var Sverre som opplevde tusenårsskiftet, Han døde nesten 97 år gammel, 3. januar 2000. Mannens militære karriere gjorde at familien i årenes løp måtte flytte en del. Oppholdsstedene var Bergen (Fjøsanger), Mosjøen, Molde og så Bergen påny (Minde). Han tok avskjed i 1930. Ettersom tre av barna holdt til på Østlandet, flyttet de i 1943 til Horten hvor de i mange år bodde hos ovennevnte Sverre. Når hun ser tilbake på de svunne år som 73 åring ved 50 års jubileet i 1944, er hun vel fornøyd med hva livet har gitt henne i en lykkelig familie. Hennes vesentlige arbeid har vært hjemmet hvor hun har "forsøkt å etterleve Bjørnsons ord: Hva du evner kast av i de nærmeste krav."

Mathilde Abrahamine Eckhoff Kindem var fortsatt aktivt med ved studentenes 60 års jubi-

leum i 1954 da hun var 83 år gammel. Vi finner hennes navn blant de ca. 40 som var til stede i Oslo 1. - 3. september: Fru Mathilde Kindem, Horten. Av de 284 som tok examen artium i 1894, var det fortsatt ca. 80 gjenlevende.

Hennes barnebarn, Kari Kindem Thyholt i Stjørdal, opplyste i en telefonsamtale at farmoren døde der i 1962, 91 år gammel.

Hørselen var da noe redusert, men tanken var klar til det siste. Og hun hadde i alle år holdt på sitt "bløte" Stavanger - mål !

Marie Fredrikke Holst var født på Tangerås i Strandebarm 22. oktober 1872 som datter av oberst Mathias Bonsach Krogh Holst (1824 - 1904) og hustru Maren Marie Norman (1847 - 1894). Familien bodde i Erichstrup-sgate 14 (Bergesen - huset i dag) ved folketellingen i 1885. 4 piker og 2 gutter var da hjemme. Etter sin artium på Kongsgård, tok hun senere embetseksamen med påfølgende studiereise til England. Like etter århundreskiftet finner vi henne som "skolebestyrerinde ved en privat middelskole" i Åsnes kommune i Solør, Hedmark. Fra 1902 hadde hun sitt virke ved en rekke kommunale høyere skoler, men fra 1915 var hun ansatt ved Lillehammer høyere skole hvor hun hovedsakelig underviste i engelsk. I bededagsferien i november 1932 reiste hun inn til Oslo for å besøke sine søstre. Der ble hun rammet av en hjernesykdom, og etter en ukes

sykeleie døde hun der den 12. november.

I de 17 årene hun var lærer på Lillehammer, var hun ikke sykemeldt en eneste dag. Hun var et utpreget friluftsmenneske som hver eneste vinter var å treffe på ski i områdene omkring byen. Marie Holst var veldig engasjert i skolearbeidet sitt, og hun forsøkte alltid å holde seg på høyde med tidens krav ved stadig å trenge dypere inn i det stoffet hun formidlet. I sine siste leveår hadde hun flere studieopphold i England for å oppdatere seg.

Av vesen var hun innadvendt og sky og hadde ikke lett for å åpne seg for andre. Hun hadde den kresne smak som kjennetegner den høyt kultiverte dame. Marie Fredrikke Holst som var ugift, ble av kollegaene på Lillehammer husket som et lysende eksempel på orden og pliktroskap. Den yngste av de tre kvinnene med artium i 1894, skulle bli den første av dem som gikk bort; noen måneder før frk. Holst. *Ellen Lous Lange* ble født 8. september 1873. Faren var kaptein og stadsingeniør, senere oberst Halvard Lange (1842 - 1905) og moren Thora Marie Lous (1845 - 1923). Da hun ble født, bodde familien i 2. etasje i Bredbakken 1, men flyttet senere til Kongsgaten 62. Fem søsken levde opp, mens fire piker døde tidlig. Eldstemann i søskenflokket var fredsprisvinneren, Christian Lous Lange, (1869 - 1938). Ellen

gikk først på frøken Rings private middelskole, deretter på kaptein Storms skole før hun tok artium på Kongsgård som privatist. Året etter avla hun tilleggsprøve i latin med beste karakter. Etter å ha virket som lærer(inne) i byen noen år, tok hun anneneksamen (examen philosophicum) i 1897 og studerte realfag ved universitetet i Kristiania i 3 semestre.

På den tiden møtte hun forfatteren Johan Bojer, de forlovet seg, og hun avbrøt studiene. Så giftet de seg i Stavanger domkirke den 1. november 1899, og hun dro med ektemannen og skribenten til utlandet. Bortsett fra noen spredte opphold i Norge, oppholdt de seg utenfor landets grenser like til 1907 da de vendte hjem og fortsatte noma-delivet sitt noen år: Ved Mjøsa, på østkanten av Kristiania, på Bekkelaget og i Gudbrandsdalen; før de endelig fikk eget hus med 10 - 12 mål jord på Hvalstad i Asker. Hun fikk etter hvert 3 barn: Thora, f. 1902, gift med billedhuggeren og maleren Dyre Vaa, Randi Fættan, f. 1903, gift med sogneprest Odd Godal fra Stavanger og sønnen Halvard, f. 1905. Men gift med en kjent forfatter ble det hennes lodd å stadig være på farten rundt om i Europa. Bare 58 år gammel fikk hun en svulst på ryggmargen som i flere måneder lammet hennes ben, og da en lungebetennelse støtte til, døde hun den 28. juli 1932.

Da hun i 1898 skulle gjennomgå et kurs i projeksjonstegning under realfagstudiene, var de kun 3 damer: Mathilde Schjøtt, som ble landet første kvinnelige lektor, og som i mange år underviste på Kongsgård, Ellen L. Lange og Antonette Aas. Sistnevnte og Ellen Lange ble snart gode venninner, og i det følgende er det hennes minner om Ellen Lange Bojer som kommer til uttrykk:

"Hun var strålende vakker, og hennes skjønnhet var av den art som har evne til å forvandle sig med de forskjellige livsavsnitt uten å tape sig. Jeg så henne igjen noen år senere, da hun hadde foldet sig ut

falt i øinene. Hun var selv av de ekte, og gjennom en kanskje ubehjelpelig optreden hos andre fant hun frem til det verdifulle."

Videre: "Ellen Bojer hadde evnen til å vinne mennesker fra helt forskjellige kanter av samfundet. Jeg er i sommer på Harpefoss, hvor Bojers bodde i flere år, og jeg vet at hun var blitt godt kjent og fortrolig venn med bondekonene her omkring."

Til sist: "Hun skapte det lykkelige kunstnerhjem, hvor så mange betydelige mennesker har vanket i årenes løp, og fra henne som midtpunkt strålte det varme ut til alle, - og hun kom til å bety meget for

Fra venstre Mathilde Eckhoff, Marie Holst og Ellen Lange.

i sitt livs fulle sommer som ung lykkelig hustru og mor, - da var hun kanskje enda vakrere. Ellen Lange var utgått fra et aristokratisk hjem. Men i sin dom om menneskene la hun liten vekt på ytre ting. Den unge piken fra det formfullendte hjemmet hadde en ubestikkelig sans for verdier, selv hvor de ikke

mange mennesker. Sin skjønnhet og charme bevarte hun gjennom hele livet. Hun var et strålende menneske, harmonisk og varmhjertet, en av de sjeldne."

"MADAME NIELSEN" OM SJØMANNSFAMILIEN NIELSEN PÅ "MALDE"

av Gunnar A. Skadberg

I jubileumsåret for Kiellands fødsel- mente en av Stavanger Aftenblads journalister at stunden var inne til å la eventuelle urørte steiner fra Kiellands liv og forfatterskap få ligge i fred. Hun var tydeligvis met- tet av hele Kiellandjubiléet (1999).

En slik holdning er fremmed for en lokalhistoriker som er blitt fascinert av et fargerikt forfatterskap - og av en begavet kunstners biografi - ikke minst etter å ha lest Tor Obrestads velskrevne og innholds- rike biografi "Sannhetens pris." Alexander L. Kielland. En beret- ning" fra 1996 - en bok som ga meg mange nye tanker og assosia- sjoner.

Et møte med et så spennende og motsetningsfylt liv som Kiellands, gir stimulans til undring og nysgjer- righet og bringer oss i nærmere kontakt med oss selv - samtidig som det pirrer lysten til å avdekke eventuelle uklarheter eller logiske brist i dikterens biografi.

De fleste som hittil har skrevet om Kiellands husvert på Madla, "madame Nielsen", hevder at hun er identisk med Elen Susanna

(Sanna) Nyman Nielsen. Men hvor- dan korresponderer dette med Kiellands erindringer for året 1872 der det heter: "Udover Vaaren var jeg hver Dag paa Malde, spiste ofte Middag hos gamle Madame Nielsen for 16 Skilling...", for i 1872 var Sanna Nielsen 32 år og bosatt i Stavanger?

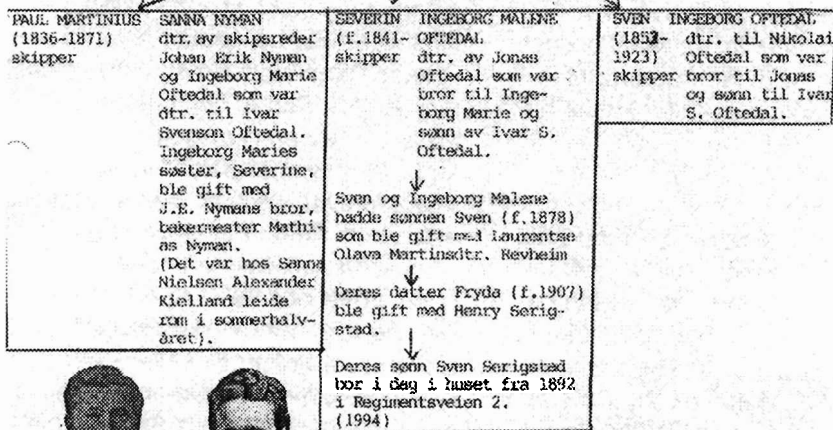
Elen Susanna var født på Stokka gård (nå: Molaug-gården) 20. april 1840 - og således ni år eldre enn Alexander. At 23-åringen Kielland skulle oppleve 32-åringen som gammel, synes derfor urimelig.

Alexander kjøpte teglverket på Madla av fetteren Jonas Christianus Bull Kielland i 1872. "Den 8de Marts udbetalte jeg til Jonas Kielland den kontante Kjøbesum, som blev tilovers for ham med 72 Spd = 288 Kr. og overtog Gjælden som var omkring 800 Spd - tror jeg", skriver Kielland i sine erindringer fra Bergen Sykehus i 1903. Det var våren 1872 han for første gang tok turen opp til bruk 7 på Madla, Raunvodl, for å få mat i det huset som i dag har adresse Kaptein Linges vei 15.

SJØMANNSFAMILIEN FRA BRUK 7 PÅ MADLA - I OVERSIKT

SVEN NIELSEN VÅLAND (skipper) MARIA PAULSDATTER HINNA

Paul Nielsen og Sanna Nielsen f. Nymann.

↓
Paul og Sanna hadde bl.a. sønnen Sven, født 1866, som også ble skipper.

Sven Nilsen.

Severin Nielsen og Ingeborg Malena f. Oftedal, br. nr. 83, huslyd i. Barnet er sønedatteren Fryda.

Kilde: Sigurd Reiheim. Gard og tett i Madla Stavanger kommune 1981.

I september samme år ble han gift med Beate.

Elen Susanna Nyman Nielsen var datter av kjøpmann og skipsreder Johan Erik Nyman (1814 - 1891) og Ingeborg Marie Oftedal (1814-1885) fra bruk 1 på Madla (hun var datter av lensmann i Goa skippreide og stortingsrepresentant Ivar Svenson Oftedal og således søster til Nikolai Oftedal (morbror til Sanna) som Alexander kjøpte hus-tomten "Oddehagen" ved Hafrsfjord av i 1883).

I 1865 ble Susanna gift med Paul Martinus Nielsen, født på Våland i Stavanger i 1836, men bosatt på bruk 7, Raunvodl, på Madla fra han var sju år gammel. Som faren og flere av brødrene ble Paul sjømann og flyttet til Stavanger der han bosatte seg med Susanna.

Fra juli 1866 førte Paul barken "Gladstone" for reder Thomas S. Falck. Skuta gikk i Middell- og Svartehavstrafikk, men vinteren 1868 satte Nielsen kurs for New York med "Gladstone". Utenfor Cap Hatteras kom skuta ut i forrykende uvær. I fire døgn kjempet skipper og mannskap mot bølgenes makt. Redningsbåten og skansekledning- en ble knust og noen av seilene blåste vekk, men Nielsen klarte likevel å få skuta inn til den ameri- kanske storbyen. Der ble skuta reparert før Kentucky-tobakk ble lastet om bord for Vigo i Spania.

I 1870 var Nielsen blitt syk, og han måtte mønstre av skuta si som da ble overtatt av broren Severin (født på Våland i 1841). Allerede 8. februar 1871 døde Paul Martinus, snaut 35 år gammel.

Om sjømannsfamilien Nielsen: Paul Martinus' bror, Severin var gift med Ingeborg Malene Oftedal (kusine av Sanna - datter av Jonas Oftedal - Sannas morbror. I likhet med Amalie Skram fulgte Ingeborg Malene mannen til sjøs som nygift. Mens "Gladstone" befant seg i Atlanterhavet, nedkom hun med ekteparets førstefødte som, naturlig nok, ble kalt Maria Atlanta. Maria priset seg nok seinere i livet, lykkelig over at hun ikke ble født mens skuta befant seg i Svartehavet! Heldigvis var ikke mor og datter med året etter da Severin forliste med "Gladstone", men han ble heldigvis berget. Severin og Ingeborg bodde først i Øvre Holmegate 61 - seinere i Løkkeveien 35 - etter hvert med seks barn.

I 1904 flyttet Severin og Ingeborg Marie Oftedal til Madla der de fikk skille ut bruk 83 fra bruk 1. Severin etablerte seg som møller og mølle- eier ved vannfallet ned mot Møllebukta (nå: Serigstad-huset) - et vannfall som i sin tid hadde skapt forutsetningene for Malde Tegilverk.

Også Severin og Pauls brødrene Nils og Sven var sjømenn. Nils omkom allerede i 1854 bare 22 år gammel, mens Sven seilte på en rekke stavangerskuter - og båter i årene fra 1871 til 1912. Også Sven Nielsen giftet seg med en Oftedal-jente, nærmere bestemt Ingeborg - datter til Nikolai Oftedal og Lisbeth Olsdatter Hove på bruk 1 på Madla. Sven Nielsens Ingeborg var altså kusine til broren Severins Ingeborg Marie!

I 1900 bodde Sven og Ingeborg Nielsen i Løwolds gate 2 sammen med barna Elisabeth (f. 1879) og tvillingene Paul og Sven (f. 1883). Sven ble siden major i Madlaleiren, og under krigen var han minister i den norske eksilregjeringen i London. Han representerte Høyre. I sin ungdom var han en tid forlovet med Sofie Eide i Oscarsgate 18 - et hjem Alexander Kielland gikk ut og inn i. Det var Sofie som fortalte Sven Nielsen om Bernhard K. Aarre som Alexander Kiellands sønn - en historie Sven Nielsen fortalte videre til Per Hovda mens de begge tjente i Madlaleiren.

I Løwolds gate 2 leide enkefru Valentine Marie Charlotte (født i Egersund i 1830, datter av skipsreder Carsten Petersen og Anne Christine Krogh). Valentine ble enke i 1894 da mannen Axel Christian Kielland - med bolig i Øvre Strandgate 2 og landsted på Holme- Egenes - døde. Axel

Christian var Alexanders favoritt-nikkel - og Valentine hans kjære tante. Trolig var det borgermesteren i Stavanger som nok en gang hadde sørget for at en representant for familien Kielland fikk opprette et leieforhold hos familien Nielsen/Oftedal fra Madla.

Sven Nielsen døde i 1923. I nekrologen i "Stavanger Aftenblad" står det bl.a.: "Kaptein Nielsen var født paa Malde i 1852 og blev saaledes 71 aar gammel. Hans far var ogsaa skibsfører, og som ham gik sønnen i en tidlig alder tilsjøs. Han avancerte hurtig til at bli skibsfører, og hans første fartøi var skonnertskib "Jonas Lie". Det disponertes av firmaet Ths.S. Falck, til hvilket rederi Kaptein Nielsen senere var knyttet. Efter "Jonas Lie" førte han barkskibet "Semiramis" samt dampskibene "Colibri" og "Argo".

I 1910 sluttet han med utenriksfarten, førte saa etpar aar "Sandnæs" i Natrutten, men undte sig senere hvile. Kaptein Nielsen var en særdeles dyktig sjømand, avholdt av baade sine over- og underordnede".

Sjømannsrullene for Stavanger gir oss et mer fullstendig bilde av Sven Nielsens oppgaver som skipper. Den første skuten han førte, var nemlig "Mimer" som han førte fra han var bare 22 år gammel i 1870. Fra 1873 førte han "Bergliot", og fra 1878: "Frøy" før

han endelig i 1879 overtok kommandoen på "Jonas Lie" som journalisten hevder var hans første skute som skipper. Sjømannrullene forteller at sjømannen fra Madla kunne navigere skuter på alle verdenshav.

Ved folketellingen i 1875 står enke Sanna Nielsen oppført som huseier av Øvre Strandgate 43 - et hus hun, trolig for å spare penger, ikke hadde skaffet seg tinglyst skjøte til. Eiendommen var forresten blitt utskilt fra boktrykker og avisutgiver Lauritz Christian Kiellands eiendom Bergene. (L.C. Kielland var tremenning til Alexanders far.)

Sanna bodde i andre etasje av sitt hus sammen med sine farløse, mindreårige barn Sven (f. 1866 - som ble styrmann på stavanger-skuter og gift 6/8-1894 med Beate Marie Hansen -datter til "Uhrmaker" Bendix Hansen), Ingeborg Marie (f. 1867 - og gift med lensmann Hans Kolbenstvedt på Sand) og Johan Erik Nyman Nielsen (f. 1870 - som utvandret til USA). For å få de økonomiske endene til å møtes, leide fru Nielsen ut husværelse til dr. Hans Sund fra Bergen og hans tjenestepige Gjertrud Oftedal - samt til skipper på stavangerskuta "Einar Tamberskjelvar", Andreas Meling (f. 1839) og hans kone Lina, deres to barn Enok og Johan Schanche og tjenestepige Regine Rasmussen. Til sammen 11 mennesker bodde i "dokkehuset" på

Stråen med en grunnflate på 45 kvadratmeter!

I 1875 bodde altså Sanna i nabolaget til Alexander og Beate Kielland som var bosatt i "Forberedelsen", Øvre Strandgate 8, fra de giftet seg i 1872. Det er derfor godt mulig at ekteparet Kielland kjente den unge enken som bodde hundre meter borte i gaten, men at Kielland spiste middag hos henne på Madla i 1872 er utelukket.

Svigerforeldrene til Sanna het Sven Nielsen Våland (1795-1864) og Maria Paulsdatter Hinna (1808-1877). I 1843 fikk skipperen og bonden fra Våland ved Stavanger skille seg ut bruk 7 på Madla av Jonas Oftedal (Sannas morbror) på bruk 1, og i 1846 flyttet sjømannen til Madla for å drive sitt småbruk der sammen med kone og etter hvert sju barn. Sannas mann, Paul Martinius, var nr. 2 i søskenflokket.

Sannas svigermor, Maria Nilsen (datter av Pål Ivarson Hinna og Maren Monsdatter Skjørestad (Høyland) ble boende på Raunvodl etter at hun ble enke i 1864 og fram til hun døde i 1877. Det var altså hun som var "gamle Madame Nilsen" som Kiellands spiste middag hos i 1872 da hun var 64 år gammel - noe som passer godt til Kiellands beskrivelse. Jeg kan imidlertid ikke dokumentere at Kielland-familien leide værelser for

sommeren hos "gamle madame Nilsen". Trolig ble ikke et slikt leieforhold opprettet før i 1879 da Marias svigerdatter hadde overtatt på Raunvodl - og Alexander hadde returnert fra sitt utenlandsopphold i Paris.

Maria Paulsdatter Nilsen bodde forresten på Raunvodl også sommeren 1871 da Kielland var på manøver på Malde-sletten. Kanskje ble han kjent med henne allerede da, for det var svært vanlig at bøndene ved militærleiren sikret seg ekstraintekter ved å gi kost og losji til offiserer og menige fra militærleiren. Og siden Maria Nielsens hus lå som nærmeste nabo til "Exercitien", er det mer enn sannsynlig at hun utnyttet "spisemarkedet" som Madlaleiren representerte.

Etter hennes død i 1877 var det sønnen, skipper Sven Nielsen i Stavanger, som overtok Raunvodl, men han hadde ingen planer om å flytte til Madla og tilbød derfor hus og bruk til svigerinne Sanna på Stra'en. Sanna flyttet til Madla i 1878 med sine tre barn. I 1884 fikk hun også overta skjøtet til Raunvodl.

I mai 1878 dro Alexander på sin første reise til Paris, så dette året var han neppe i kontakt med Sanna på Madla, men "Udpaa Sommeren (1879) flyttede vi til Madame Nilsen paa Malde, hvor

jeg begyndte paa "Garman & Worse" den 27. August", skriver Alexander.

Alexander Kiellands opplevde "en overstrømmende lykkelig tid" på Madla - noe både arbeidere og lokalbefolkning merket. Bondegutten Rasmus Gabrielson Malde som ble født i 1865 på nabobruket til Raunvodl, skriver f. eks.: "Mot lav og høi hadde Kielland et vennlig ord, og den flotte høireiste herre hadde alltid et vennlig ord også til oss unge".

Også Beate trivdes godt på Madla der hun hadde fritt utsyn og kunne puste og bevege seg i åpent lende - i motsetning til i det mørke og trange smuget i Øvre Strandgate. Alexander kalte henne "gjeidaa" når han så henne ta seg fram over marker og lyngheier ved Hafrsfjorden.

Til svigerinnen Dagmar skriver Beate 19. oktober 1880: "Jeg er alltid svært glad i at bo herude fordi det er saa fortryllende at have saadan en deilig frisk luft, sol og vind og et stort stykke himmel med skyer paa. Men en skyggeside er her jo og det er værtinden selv med 3 store børn bor her lige paa vore egne værelser. Hendes dagligværelse støder lige op til vort barneværelse og saa man kan høre hvert ord der siges, og saa har vi kjøkken og alle ydre bekvemmeligheder sammen.

Det kan Du nok tænke Dig er ikke altid saa behagelig endskjøndt værtinden er svært snil og grei, saa er det ikke skjeldent det generer mig i mange maader. Det er skyggesiden, forstaar Du nok, men den omtaler jeg aldrig til nogen her fordi erfaring har lært mig hvor let, ubegribelig let, alt saadant passerer rundt og kommer saa tilbage til vedkommende..."

Malde-tiden var modningstiden for Alexander Lange Kielland som forfatter. Han satt gjerne oppe til langt på natt og leste norsk og utenlandsk litteratur - og han begynte så smått å skrive der ute i det åpne landskapet ved Hafrsfjorden. Og han sorterte tanker til sitt generaloppgjør med autoritære fedre i alle fasonger og til alle tider. Skrivningen foregikk med disiplin: Hver dag fra klokken ni om morgenen til klokken tolv presis - selv om han da var midt i en setning.

I tillegg til "Garman & Worse" arbeidet han også med romanen "Arbeidsfolk" og "Else - en Julefortelling" på Madla.

I 1881 forsøkte Alexander Kielland å få kjøpe Raunvodl. Han skrev brev om dette til arbeidsformann John Aasland: "Ser du: jeg længes hjem efter Landet og Folket og kommer aldri til å slaa mig til ro blandt Fremmede. (...) Malde har vi nu en stor Forkjærlighed for, og ikke mindst for Madam Nielsens

Hus. (...) Om jeg skrev og bød paa Eiendommen, saa ved baade du og jeg at Nyman (Johan Erik på Stokka) vilde sætte Prisen til-tops for mig. Derfor vilde jeg bede dig spørge underhaanden paa Gaarden - som for sig selv - og sige mig Prisen, og om den er rimelig. Det har ingen Hast; du kan lirke med Læmpe...."

Men på denne tiden var det Sannas svoger, skipper Sven Nielsen i Stavanger, som eide Raunvodl - noe forfatteren neppe var klar over.

24. september 1881 nevner igjen Kielland huset på Malde i et brev til Aasland: "Jeg har tænkt over det med Madam Nielsen sine Huse.... Det er mange Fordele med Stedet. Baade ere vi kjendte med Huset og holder af det. Den smule Have, som er der, er heller ikke at foragte i saa træbart et Strøg, - og jeg skal love Rognebærtræerne ere vakre nu!" Men så nøler han og lurer på om kanskje "en Del af Nic. Oftedahls Eiendom, der strækker sig fra Mølleberget opover langs veien til Nygaard", vil være å foretrekke - både p.g.a. utsikten og avstanden fra kommando ropene fra ekserserplassen på Malde-sletten.

Sannsynligvis orienterte John Aasland Kielland om eierforholdene på Raunvodl. og anbefalte ham å spare seg for bekymringen

for at Johan Erik Nyman ville sko seg på eventuelt salg. I alle fall kjøpte Kielland plassen "Oddehagen" av Nikolai Oftedal for 10000 kroner i 1883, men husdrømmen kom aldri lenger enn til arkitekt Hartvig Sverdrup Eckhoffs flotte tegning, grunnmuren samt litt potetdyrking til eget bruk.

Først i 1884 fikk Sanna Nielsen kjøpe Raunvodl - eiendommen hun hadde bodd på siden 1878. Sanna solgte Raunvodl til Rakel Stangeland (sannsynligvis i 1897), og i 1904 overtok kvartermester Tor Hardeland (f. 1864 på Hårland i Etne) skjøtet på Raunvodl. Sanna flyttet tilbake til byen der hun fikk leie husvære i Øvre Strandgate 88b (ved dagens Hermetikk-museum) der hun i 1900 bodde sammen med yngste sønnen Johan Erik som livnærte seg som garver i Peder og Michael Michaelsens garveri på samme eiendom. Siden utvandret Johan Erik til USA. Serine Rasmussen fra Nærbø var Sannas tjenestepike fram til hun døde i 1905.

På midten av 1890-tallet vendte Alexander Kielland tilbake til Raunvodl sammen med sønnen Jens Zetlitz som trolig må ha hatt Sannas yngste sønn, Johan Erik, som lekekamerat i årene på Madla da det bare var tre års aldersforskjell mellom de to guttene. Alexander var i mellomtiden blitt så dryg over magen at han hadde

problemer med å åle seg opp til loftsrommet der han formulerte noe av det ypperste i sitt forfatterskap.

JENS ZETLITZ KIELLANDS (ALEXANDER OG BEATES ELDSTE SØNN) OPPLEVELSE AV TIDEN PÅ MADLA.

Alexander og Beate Kiellands eldste sønn, Jens Zetlitz Kielland (1873-1926) erindret også Madla-perioden som et lykkelig avsnitt av familiehistorien. Like før han døde i en alder av 53 år, skrev han bl.a. følgende om denne tiden: (Her sitert fra Martin Nags bok: "Nytt lys over Alexander L. Kielland, Solum Forlag 1990.)

"De Aar i Begyndelsen av Sytterne, da min Far eiede og drev Teglværket på Malde, hører til de lykkeligste i hans Liv, og han tænkte altid siden og talte om denne Tid med stor Tilfredshed og Fornøielse...(.)

Tidlig hver Morgen red min Far afsted fra sit hyggelige Hjem i "Forberedelsen" paa en af Bedstefars to Heste - "Pegasus" eller "Grisen" - for at vende hjem udover Dagen til en god Middag, en ung Kone og - efterhaanden - to-tre smaa Børn. (...)

Selve Bedriften derude interesserede ham som den praktiske Mand han altid har været - men hovedsagelig fordi han her for første gang

kom direkte i Berøring med en Klasse Mennesker, som dengang kaldtes "Arbejdsfolk" og - lad det være sagt med det samme: - blev deres trofaste Ven for Livet - og vise-versa.

Paa de lange, ensomme Rideture udover Maldeveien i Morgensol og Lærkesang var han paa ingen Maade ledig og ørkesløs - tværtimod!

Her skrev han bl.a. "Garman & Worse", har han siden fortalt..."

Jens må ha besøkt faren i hans kontor ved Teglværket. Om dette erindrer han:

"Det var i Sandhed et eiendommeligt Lokale: det yderste Hjørne af det gamle Hus, og bygget saa langt ud over Hafs fjorden, at med sydvestlig Storm slog Sjøen med en hul Lyd indunder selve Stenmuren under Stuen, og sprøjtede op paa Vindusruderne. (..)

Det var altid et Væld af Lys ind gennem Vinduerne, som var kemisk fri for Gardiner, men hvorfra der var en vidunderlig Udsigt.

Lige foran og helt indunder Vinduerne laa Hafs fjorden og blinkede og glitrede, og over paa den anden Side laa den berømte Sømsø, hvor Slaget stod mellem Harald Haarfagre og Smaakongerne, og bagom der igjen det lave, flade Land udover mod Sole og sørover mod det kjære Jæderen..."

Om oppholdet i madam Nielsens hus skriver Jens Zetlitz Kielland: "Disse Vintre paa Malde var naturligvis for os Børn ligesom Eventyr, - bare en sliig Begivenhed, at der en klar Vintermorgen laa seks vilde Svaner i "Foren" - lige foran Husdøren!

Men ogsaa min Mor og Far trivedes i de besynderlige Omgivelser. En Dag kort efter at min Far var bleven udnævnt til Amtmand i Molde, kjørte vi derud og besøgte Madam Nielsens gamle Hus, som nu stod tomt.

Det var saa trangt, at min far havde stort Besvær med at komme op af Loftstrappen; og da vi stod i det bittelille Kvistkammer - hans gamle Arbejdsværelse - hvor han maatte bøie sig ned, for at kikke ud af Vinduet, sagde han: Kan du begribe at jeg har kunnet være her? Og alligevel - føiede han til - her har jeg levet mine lykkeligste Stunder...."

Videre erindrer Jens Zetlitz fra den lykkelige tiden på "Malde":

"Hjemme foran Huset stod der tre Flagstænger - en for hver af os; og paa en af dem skulde der altid være et Flag - likegyldig hvad Dag eller Veir, og naar det var paa det værste, smeldede en gammel hvidblaa Vimpel, hvor der stod "Malde Teglværk".

I de smaa Stuer var der altid lunt og varmt og en uforglemmelig god Mad; og naar vi var kommet i Seng, og Vinden susede i

Rognbærtrærne ude i Haven, kunde jeg høre, at de læste høit inde i Stuen. Det var min Mor som læste.

Siden den Tid har jeg været Soldat paa Malde og eksersert paa den selvsamme "Mo" baade som Rekrut og som Corporal, og meget er naturligtvis forandret.

Men Rognbærtrærne suser fremdeles i Aftenvinden, og Lugen i Gulvet hos Oftedal maa sikkert kunde paavises endnu.

I ethvert Fald staar Madam Nielsens Hus paa sin gamle Plads den Dag idag - kun synes jeg at det bliver mindre for hver Gang, jeg ser det..."

"Lugen i Gulvet" hos Oftedal er et av Jens Zetlitz Kiellands minner fra skolegangen han fikk på Madla. Her får vi også vite at familien Kielland bodde på Madla vinteren 1879-80. Om dette skriver Jens Z. Kielland følgende:

"Vi Børn - mine to Søskende og jeg (Beate og Alexander jr.) - gik paa Skole i disse Vintermaaneder nede hos Oftedal i Haven med de prægtige, gamle Bøgetrær, som endnu staar, hos en elskværdig Gouvernante, som hed Frk Solensten.

Undervisningen foregik ogsaa her paa et Kvistkammer, hvor der var en slags Luge midt i Gulvet. Og naar Skoletiden var forbi, blev denne Luge pludselig løftet tilveirs - af min Faders Stok - medens han selv raabede op - med sin muntre Stemme - at nu maatte vi komme

hjem og spise Middag.

Og saa drog vi afsted alle fire Haand i Haand opover Moen.

Vi Børn havde røde strikkede "Pinhuer", og min Far et eller andet fantastisk Kostume.

Mange Gange var det surt og bitterlig koldt med Rennedrev og Snefaner.

Da maatte min Far være "Struds" - dvs. vi havde hørt at ingen i Verden kunde løbe saa fort som min Far undtagen Strudsen - og vi løb alt hvad vi orkede.

Nogle av os faldt overende og trilleder rundt i Sneen; men det gjorde ikke noget - vi holdt i al Fald Varmen."

I et brev datert Malde 19. oktober 1880 stilet til svigerinne Dagmar (gift Skavlan) skriver Beate Kielland: "Alexander er saa uhyre glad i at være her (på Madla). Børnene trives fortræffelig, bliver friske og kjække, og gaar paa Skole hver Dag sammen med Oftedals Børn hos en Gouvernante der, en ganske ung Dame. Baby (datteren Beate) gaar ogsaa et Par Timer, strikker og syr og skriver paa Tavle. Hun har strikket et virkelig nemt Stykke, som kanskje gaar om Kittys hals, og sendt det med Anna og Lisbeth. Hun er 4 ½ Aar."

KIELLANDFAMILIEN FORLATER MADLA

Grunnet økonomiske nedgangstider i Stavanger i 1883 ble det aldri noe av det huset Alexander L. Kielland hadde drømt om å reise i

Oddehagen ved Hafrsfjorden. Tomt hadde han fått kjøpe av Nikolai Oftung sommeren 1882, arkitekt Hartvig Sverdrup Eckhoff hadde tegnet huset for ham og John Aasland var primus motor i arbeidet med å reise grunnmuren i Nygaardsbakken - før hele prosjektet måtte legges på is, og Kielland ble tvunget til å jakte på alternativ bolig.

Trolig var det Sanna Nielsen som formidlet kontakt mellom Kielland-familien og hennes søster Laura Christine Nyman Møller (1849-1923) som skaffet Alexander Kielland husvære på eiendommen "Vesterlide" på Stokka - som nærmeste nabo til Sannas barndoms-hjem - (nå: Gustav Vigelandsvai 48) der Kielland og hans familie bodde fra mai 1883 til juni 1884 i et "enetas Vaaingshus staaende paa Graastensfundament, 4 stuer, Pigekammer, Spiskammer, Kjøkken og Gang. I fra Gangen gaar en Trappe til Værelsene ovenpaa, der bestaar af 2 Brystsale, et stort tømret Qvistværelse, 4 Skraakammere og Gang - saavel fra den midterste Stue som fra Qvistværelset er det dobbelte Døre Udgang til Altanen", slik brannprotokollen for Hetland uttrykker det.

Laura Christine var gift med skipsfører, reder og innehaver av "Møller Preserving" Christopher Henrik Møller (1834-1917).

Dermed skulle noen nye steiner være løftet fra Kiellands biografi og nærmiljø. Jeg håper at arbeidet med å løfte slike steiner aldri tar slutt - fordi slike prosesser bringer oss nærmere en kunstner som var så ærlig ransakende i egne tanker og følelser - at han evnet å bringe leseren i kontakt med yttergrensene i sjelen - på godt og vondt - til berikelse for liv som levdes i 1900 og liv som leves i 2000.

For mye av det Kielland var opptatt av å formidle - tilhører det universelle - det mennesket må bale med uansett hva tid vi lever i - og uansett hvor lang stund vi får på denne kloden.

Det handler om konflikten mellom foreldres forventninger og egne framtidsdrømmer - det handler om livskall som smuldrer hen i avmakt og tvil på seg selv. Det handler om ensomhet og det å komme på følelsesmessig avstand fra de menneskene som står en nærmest. Det handler også om mot til å avdekke sannheten når det krever personlig belastning å rette lysekasteren mot mennesker med makt.

Det handler om styrke og svakhet, tro og tvil, livsglede og livsledelse. Det handler framfor alt om å speile seg selv til gjenkjennelse, glede og berikelse.

Da Ole Bull var nære på å få pryl i Hinnakroken.

Dette er en omskriving av en artikkel som Olav Aukland skrev i 1953 om Ole Bull og villmannskjøringen hans.

Ole Bull (1810 - 1880) var kjent for å være noe uvøren når han kjørte. Hestesprengningen hans var noe de fleste kjente til. Han hadde og et svært varierende humør, samtidig som at det ikke var bare vann han brukte til å slukke tørsten med. Om det var en kombinasjon av dette eller ren "toskeskap" som var årsaken til følgende historie, er ikke kjent i dag. Men intet "vettug" menneske ville kjøre en hest som nylig hadde spist og drukket på denne måten.

Ole Bull hadde spilt i Stavanger og skulle deretter reise videre østover. Siden han ville kjøre over Jæren, fikk han velge seg ut en merr hos en skysskaffer i Stavanger. Han insisterte på å kjøre selv, noe han fikk, og en ung "pøyk" skulle være med, for å kjøre hest og karjol hjem igjen.

Guttungen ble plassert bak på karjolen, og sørover bar det. Som vanlig brukte Bull pishen og kjørte som en "galning".

På den tiden var Helliesen i Hindal eier av begge sider av postvegen i Hinnakroken, og hadde folk i arbeid på jordene der. Utpå morgne-

nen hørte de noe de trodde måtte være en "Åsgårdsrei" som kom farende nedover veien. Tanken på at det var slakterne fra Klepp eller bøndene fra Sola som var på hjemveg etter å ha solgt varene sine, ble også vurdert. Både Kleppbuen og Sola-buen brukte vegen om Hinna før den nye Solavegen kom i 1897. Mange av disse hadde slokket tørsten, særlig på lørdagene, før hjemreisen. Da ble det ofte kappkjøring med skrik og skrål. Våningshuset til Rasmus Pålson Hinna lå med et hjørne helt ut til vegen, der Hetland kommune-gård siden kom. Dette hjørnet fikk ofte hard medfart ved slike kappkjøringer, og barna på skolen (Nazaret) var og svært utsatt.

Men denne gangen var det ikke "dei Klepp og Sola ". Sånn villmannskjøring hadde de aldri sett før. Merrra var helt dekket av damp, og skummet lå tykt på den.

Ekvipasjen for i vill fart ned over vegen, men i svingen nedenfor Hinnabakken var det slutt. Karjolen tippet og i den ville farten for den i grøften. Folkene på jordene slapp det de hadde i hendene og la på sprang for å hjelpe. Men da de så at denne uvørne karen som hadde kjørt var uskadd, forandret stemningen seg. Nå ble folkene hissige og ville pryle ham. Det som hindret dem i første omgang var at de så

at det måtte være en storkar de hadde foran seg. Bull oppfattet fort at han lå dårlig an, for han ba for seg og lovet penger, om de heller ville hjelpe ham videre. Da fiolinen ble funnet langt ute på åkeren, var det en av karene som tenkte på det han

hadde hørt om Ole Bull.

Konfrontert med dette innrømmet han at han *var* Ole Bull.

Da ble han på ny utskjelt på det groveste og truet med pryl. Men etter hvert roet folkene seg og hjalp han med karjolen, slik at han kunne fortsette videre sørover.

Hvordan det gikk med guttungen sier historien ingenting om.

På Sandnes var det ny skysskaffer, men her kjørte Bull forbi og skiftet ikke ny ekvipasje før han kom til Ree. Men der var og merra helt ferdig.

Vi må anta at han ble utstyrt med egen kjørekar videre, da skysskaffereren fikk se tilstanden til merra som kom fra Stavanger. Det ble nok en lang tur for guttungen som skulle ta vegen hjem igjen.

Anders Haver

STAVANGER ANTIKVARIAT HAR FLYTTET !

I nye romslige lokaler finner du byens beste utvalg av brukte og antikvariske bøker. Stor avdeling med lokalhistorisk litteratur fra Stavanger og Rogaland.

STAVANGER ANTIKVARIAT, TIDEGEILEN 4,
4005 STAVANGER

ÅPNINGSTIDER: MANDAG STENGT,
TIRSDAG - FREDAG : 11.00 -16.00 TORSDAG 11.00 - 19.00, LØRDAG
11.00 - 14.00. TLF.: 51 56 10 51